

НОВИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА БИЗНЕС В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ, ВЪЗ ОСНОВА НА МИГРАЦИОННИТЕ ПРОЦЕСИ ПО ПРИМЕРА НА ПЛОВДИВСКАТА АГЛОМЕРАЦИЯ

Александър Давчев, Стефан Петков

Висше училище по агробизнес развитие на регионите

резюме

Живеем в условия на продължаваща и подхранваща се кризисна среда. Време на здравна, социална и икономическа заплаха, в което все повече се усложнява възможността за мобилност, както и на ясен поглед към бъдещето с възможност за планиране в икономически и друг аспект. Време на затруднено бизнес мислене и дейност, в което предприемачеството в много направления е по-скоро хазарт, от колкото икономически оправдано действие.

Традиционно Пловдив и регионът му попадат сред най-силно развитите в социално-икономическо отношение ареали в страната. Той е притегателен център както за инвеститори, така и за търсещи по-добра реализация на пазара на труда, съответно по-ефективно и достойно заплащане. Входящите миграционни потоци, обусловени от наличните възможности от социо-културен, битов, образователен или свързан със здравеопазването характер, увеличават броя на населението в агломерацията, като отношението спрямо други съседни райони е обратнопропорционално – тенденция в последните двадесет-тридесет години.

Дали, обаче, не сме свидетели на обрат в тази зависимост?

Пандемията свързана с COVID-19, се оказва сериозен катализатор на промени. Стремехът към уютен апартамент в градска среда се измести към мечтата за обширен двор и къща на село. Връщащата се мода на крайградската къща, екстремно повишаващата се цена на жилищната площ в рамките на града, презастрояването, вървящо ръка за ръка с влошаваща се инфраструктура, лошото качество на въздуха, както и редица други проблеми, свързани с транспорт, отдих и проактивни дейности, оказват все по-решаващо въздействие и „събужда“ селските селища в близост до основния град и градовете-сателити. Това, не и без влиянието на повишаващите се доходи и изисквания на „новите“ мигранти, което създава възможност за нов поглед за инициране на бизнес начинания, които биха имали своята рентабилност.

Ключови думи: Пловдивска агломерация, селски райони, пандемия, нови бизнес възможности

NEW OPPORTUNITIES FOR ENTREPRENEURSHIP IN RURAL AREAS, BASED ON MIGRATION PROCESSES ON THE EXAMPLE OF THE CITY AGGLOMERATION

Alexander Davchev, Stefan Petkov

University of Agribusiness and Rural Development

Abstract

We live in a crisis. A time of health, social and economic threats, in which the possibility of mobility, a clear view of the future and planning in economic and other aspects is becoming increasingly difficult. A time of difficult business thinking and activity, in which entrepreneurship in many areas is gambling rather than economically justified action.

Traditionally, Plovdiv and its region are among the most socio-economically developed areas in the country. It is a center of attraction for both investors and those seeking better realization in the labor market, respectively more efficient and decent pay. Incoming migration flows, due to the available opportunities of socio-cultural, household, educational or health-related nature, increase the population in the agglomeration, and the attitude towards other neighboring areas is inversely proportional - a trend of the last twenty or thirty years.

However, are we not witnessing a reversal in this dependence?

The COVID-19 pandemic has proved to be a major catalyst for change. The desire for a cozy apartment in an urban environment has shifted to the dream of a large yard and a country house. The returning fashion of the suburban house, the extremely rising price of living space within the city, redevelopment, going hand in hand with deteriorating infrastructure, poor air quality, and a number of other problems related to transport, recreation and proactive activities, have an increasingly decisive impact and „awakens” rural settlements near the main city and satellite cities. This, not without the influence of rising incomes and demands of „new” migrants, creates an opportunity for a new perspective on initiating business ventures that would be profitable.

Key words: Plovdiv agglomeration, rural areas, pandemic, new business opportunities

1. Мигративните процеси в исторически разрез.

Този тип движение на населението се изследва още от първото преброяване след освобождението през 1880-та година. До 1946-та година, спрямо данни използвани от националния статистически институт се стига до извода, че миграцията има предимно външен характер. Този процес коренно се преобръща след 50-те години на миналия век, когато в следствие на колективизацията - система от действия за въвеждане на колективна форма на собственост и стопанисване върху средствата за производство в селското стопанство (земята, оборудването, животните и растенията),²² мигративните потоци тръгват в ново направление – „село – град“.

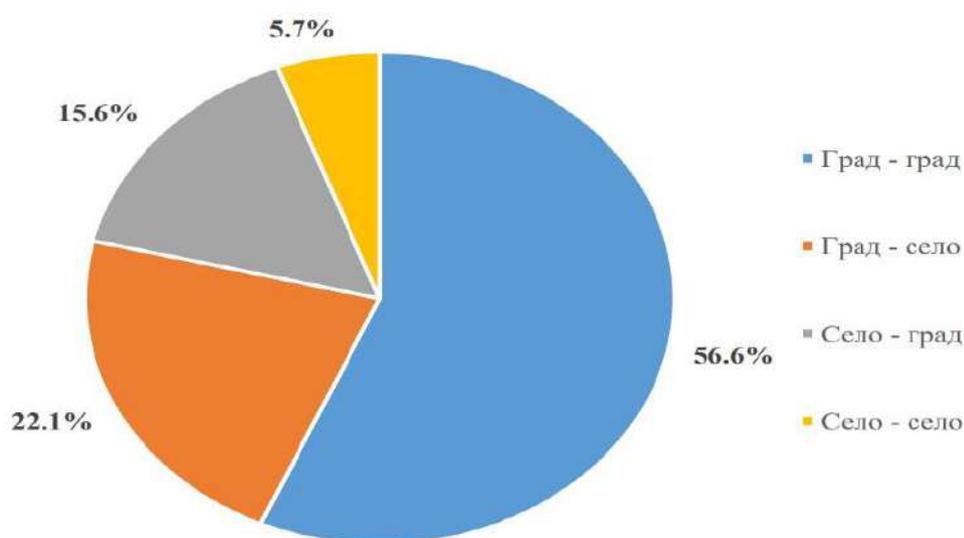
²² Знеполски, Ивайло, Българският комунизъм. Социокултурни черти и властова траектория, стр. 201, Институт за изследване на близкото минало, Издателство Ciela, София, 2008

По данни на НСИ, ситуацията изглеждала по следния начин:

Таблица 1. Структура на мигриралите лица по направление на миграцията и периоди между преброяванията²³

Направления на миграцията	Периоди между преброяванията				
	1956 - 1965	1966 - 1975	1976 - 1985	1986 - 1992	1993 - 2001
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Град - град	16.6	30.2	38.3	42.5	46.2
Град - село	8.1	9.9	13.3	23.4	27.9
Село - град	44.7	42.7	34.3	22.0	15.6
Село - село	30.6	17.2	14.1	12.1	10.3

При анализиране на представената таблица се вижда, че особено първите два, от изследваните пет периода миграциите „село-град“ са с най-голям интензитет. Като основни причини се посочват индустриализацията на градовете, която дава възможност за по-добра трудова заетост, по-добрите условия на живот, с по-лесният достъп до култура, образование здравеопазване и пр, както и идеята за по-добро развитие на децата и младежите в условие на висока конкуренция по между им. Трендът се запазва до около 1985 година, когато, и не без участие на засилващата се криза след промените от 89-та година, демографската картина се променя. За пръв път отливът на население от градовете към селата, става по-голям от притока. Можем да търсим обяснение в по-достъпния и рентабилен начина на живот на село, даващ възможност за самозадоволяване на основни нужди от храни, напитки и др. Картината не се променя и през следващите десетилетия, където притокът към селските региони отново надхвърля заселващите се в градовете.

Фигура 1. Вътрешна миграция на населението през периода 2011-2021 год.²⁴

²³ <https://www.nsi.bg/Census/Vivmigr.htm>

²⁴ <https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Census2021-Migration.pdf>

Трендът се запазва и до сега, като особено ярък е през 2022-ра, когато започна пандемичния период.

Какви са предпоставките за това?

Как може да се отрази на бизнеса в селските селища?

Дали ще продължи процесът?

Спрямо посочените данни в таблица 2 става ясно, че от 2019г – началото на пандемията от Covid-19 до 2022г. – края на пандемията, населението в Пловдив

Тези данни ни показват две тенденции –

Едната намаляване

Промените в миграцията от градовете към селата по време на пандемията от COVID-19 (2019-2022) могат да се обяснят с няколко фактора и динамики:

1. Издръжка и работа от разстояние (Remote Work): С разширяването на работата от разстояние (home office), мнозина граждани имаха възможност да работят от всяко място с интернет връзка. Това подпомогна миграцията на хора към по-отдалечени места, включително селските райони, където може да бъде по-евтино или по-спокойно живеенето.

2. Търсене на по-големи жилища и пространство: Пандемията подтикна много хора да търсят по-големи жилища или имоти с повече открито пространство. Селските райони предоставят по-голяма площ и възможности за открито пространство, което ги направи атрактивни за някои.

3. Намаляване на гъстотата на населението: Някои хора се страхуваха от високата гъстота на населението в големите градове, тъй като тя увеличава риска от зараза с COVID-19. Това може да бъде фактор за преместване към по-разредени области като селата.

4. Икономически фактори: С увеличаването на работата от разстояние, някои хора можеха да запазят работата си и в селските

5. Ниската цена на недвижимите имоти: В селските райони цените на недвижимите имоти често са по-ниски в сравнение с големите градове. Това привлече хора, които можеха да си позволят по-голям жилищен капитал.

6. По-здравословен начин на живот: Мнозина хора видяха селските райони като място, където могат да водят по-здравословен начин на живот, далеч от градския стрес и замърсяването. Пандемията подчерта важността на физическата активност и на свежия въздух.

7. Семейни обстоятелства: Някои хора се върнаха към селата, за да бъдат близо до семейството си, което може да е било по-лесно по време на пандемията.

8. Желание за само-снабдяване и устойчив живот: Пандемията породила интерес към само-снабдяването с храна и устойчиви начини на живот. Селските райони предоставят по-добри възможности за градинарство и живот на далеч от градските удобства.

Тези фактори обобщават сложния и разнообразен процес на миграция от градовете към селата по време на пандемията. Разбира се, е важно да се обърне внимание и на индивидуалните обстоятелства и мотивации на хората, които са решили да се преместят.

2. Нови възможности за увеличаване на бизнеса на ниво регион.

Промените в селските райони по време на пандемията и увеличаващата се миграция от градовете могат да бъдат разнообразни и варират в зависимост от конкретния район и обстоятелствата. Ето някои от възможните начини, по които селата са се променили и са увеличили възможностите за бизнес:

Туризм и селски туризъм²⁵: Мнозина граждани се насочиха към селските райони в търсене на по-спокойни места за отдих. Това създаде възможности за развитие на туризъм и гостоприемство в селските райони. Някои хора се възползваха от тази възможност и станаха собственици на къщи за гости или ресторанти, предлагащи местна храна и забавления²⁶.

Селско земеделие и градинарство: Някои нови жители на селата решават да се заемат с земеделие и градинарство. Този интерес може да доведе до развитие на местната селскостопанска индустрия и да се създадат места за продажба на свежи и местни продукти.

Услуги и онлайн бизнес: С увеличаването на населението в селските райони, се появяват възможности за предлагане на различни услуги. Това може да включва всякакви бизнес и услуги, от онлайн консултации и доставка на стоки до ремонтни услуги и търговия с оборудване за домакинство.

Съвместни проекти и иновации: Новите селяни могат да сътрудничат и да разработят съвместни проекти, които да подкрепят икономическото развитие на общностите. Пример за това може да бъде създаването на местен кооператив за производство на местни продукти или общностен център за обучение и културни събития.

Устойчиви и екологични инициативи: Пандемията подтикна интерес към устойчиви начини на живот. В селските райони се развиват проекти, свързани с възобновяеми източници на енергия, рециклиране и други екологични инициативи.

Селските райони около Пловдив предлагат много възможности за развитие на различни видове бизнеси. Ето няколко от наистина перспективните сектори:

Селски и екологичен туризъм: Туризмът в селските райони продължава да расте. Местните общности могат да развиват малки хотели, къщи за гости, и събития за туристи, предлагайки тяхната местна кухня и култура.

Селско земеделие и градинарство: Инвестиции в селско земеделие и градинарство могат да бъдат изключително успешни в тези региони. Развитието на местни ферми, които произвеждат свежи и органични храни, е един от ключовите сектори.

Местни продукти и ръчни занаяти: Производството и продажбата на местни продукти, включително сирена, мед, медена продукция, ръчно изработени икони, керамика и текстил, също предлага възможности за успешни бизнеси.

Услуги за наемане на работа: Развитието на работата от разстояние дава възможности за предоставяне на услуги, които подпомагат този модел на работа. Това може включват центрове за съвместна работа и предоставяне на интернет услуги.

Устойчиви проекти и възобновяема енергия: Инвестиции в устойчиви и екологични проекти, като соларни и вятърни електроцентрали, могат да създадат нови работни места и да подкрепят местните икономики.

Образование и култура: Развитието на образователни и културни центрове може да бъде важно за развитието на селските общности. Този сектор включва училища, курсове и изкуствени центрове.

---

²⁵ Николова, М., Павлин Б., Селски и аграрен туризъм: учебник, 2022 г., ISBN - 978-954-23-2328-0, COBISS.BG-ID - 57948936

²⁶ Божинова, М., Хотелиерство и ресторантьорство при аграрния туризъм, 2021, ISBN - 978-954-23-2110-1, COBISS.BG-ID - 53359624

Здравни услуги и благополучие: Селските райони също могат да бъдат добро място за предоставяне на здравни услуги и услуги за благополучие. Отварянето на малки клиники, фитнес центрове или салони за красота може да бъде успешно.

Информационни технологии и дигитални услуги: Развитието на цифрови технологии и информационни услуги, които поддържат работата от разстояние, може да предостави нови възможности за предприемачи в селските райони.

Важно е да отбележим, че за успешно развитие на бизнеса в селските райони са необходими добра подготовка, изследване на пазара, свързване с местните общности и разбиране на специфичните нужди и възможности на дадената област. Всяка идея за бизнес трябва да бъде подкрепена от грижлив бизнес план и стратегия.

В село в, Бачково, беше създадена къща за гости. Семейството, което управлява този бизнес, реши да възстанови и реставрира стара сграда с традиционна архитектура и да я превърне в съвременен, но екологичен хотел. Къщата за гости предлага на посетителите възможността да се потопят в рустикалния български начин на живот, като предлага традиционна кухня, уроци по готварство и възможности за участие в селски дейности като жетва на грозде или бране на плодове. Този проект стана атрактивен за туристи, които искаха да изживеят аутентичен български опит и да се насладят на природата в близост до града.

В близост до Пловдив се стартира обучителен център, който се фокусира на обучение и развитие на умения за работа в аграрната индустрия и свързани с нея области. Пандемията подтикна интереса към земеделие, градинарство и живот с природата, и такъв обучителен център предоставя конкретни образователни възможности. Центърът организира курсове по селско земеделие, животновъдство и устойчиви практики, като включва практически упражнения на местни ферми и градини. Освен това, предлага обучение по управление на аграрни стопанства и технологии за производство на земеделски стоки. Този бизнес стартира по време на пандемията, като реагира на увеличения интерес към селските райони и земеделския сектор. Обучителният център съчетава образование, развитие на умения и подкрепа за работната практика в селските области на Пловдивска област.

Развитието на бизнеси в селските райони на Пловдивска област през периода 2019 - 2022 година представлява важен и разнообразен процес, който отразява актуални икономически и социални тенденции. Този период е бележен от ефектите на пандемията от COVID-19, която повлия на много аспекти на живота и бизнеса, включително предоставянето на нови възможности в селските райони. В следващото есе ще разгледам различни видове бизнеси, които са се развили в селските райони на Пловдивска област през този период²⁷.

Селско земеделие и градинарство: Пловдивска област е богата на земеделски земи, и селските райони се превърнаха в центрове за производство на селскостопански стоки. Производителите се адаптираха към новите тенденции, включително органичното земеделие и съвременни технологии за производство. Развитието на селското земеделие предостави нови възможности за земеделци, които се фокусират на производството на местни и екологични продукти.

---

²⁷ Цвяткова, Д., & Саров, А. (2018). „Процесът на унаследяване във фамиленото стопанство за устойчивостта на земеделската кооперация “в „Ролята на фамилен бизнес за устойчивото развитие на селските райони “. Научни трудове АУ, 61, 125-134.

Селски и екологичен туризъм: Селските райони на Пловдивска област предлагат прекрасни възможности за туризъм и почивка на природа. През този период се развиха множество малки хотели, къщи за гости и еколожки обекти, които привличат туристи, търсещи спокойствие и приключение на открито. Туристическите предприятия се адаптираха към новите изисквания за сигурност и се фокусират върху устойчив туризъм и възобновяеми източници на енергия.

Местни продукти и ръчни занаяти: Производството на местни продукти, като сирена, мед, текстилни изделия и изработка на ръчни занаяти, се превърна в признат бизнес в селските райони. Производителите създават уникални и качествени продукти, които привличат клиенти както от близките градове, така и туристи.

Образование и култура: Образователни и културни инициативи също намериха свое място в селските райони. Нови учебни центрове и културни платформи предоставят възможности за обучение, изкуство и развитие на умения. Този сектор не само обогатява културния живот в селата, но и предоставя работни места и обучение на местното население.

Устойчиви проекти и възобновяема енергия: В селските райони се инвестират в проекти, свързани с възобновяема енергия и устойчиви практики. Проекти за слънчеви панели, вятърни централи и програми за рециклиране са стартирани с цел намаляване на въглеродните емисии и подкрепа на чистата енергия.

През периода 2019 - 2022 година, селските райони в Пловдивска област изживяха вълна от иновации и нови бизнес възможности. Тези примери демонстрират, че съчетаването на традиционните стойности с модерни технологии и устойчиви практики може да доведе до успешни икономически и културни инициативи в селските райони. Това също подчертава важноста на подкрепата за устойчивото развитие на селските общности, които играят важна роля в съхраняването на българската култура и природата.

Тези конкретни примери илюстрират разнообразните възможности за развитие на бизнеси в селските райони на Пловдивска област през периода 2019 - 2022 година. Този период беше време на иновации и адаптация към новите условия, а селските общности в региона играха важна роля в развитието на икономиката и устойчивостта на региона.

Докладът представя анализ на данните за населението в град Пловдив и селските райони около града за периода 2019 - 2022 година. Анализът се фокусира върху въздействието на COVID-19 пандемията върху тези популации и сравнява тенденциите в двата контекста.

През периода 2019 - 2022 г., населението в град Пловдив намалява със средно 5%, като през 2019 г. е било 505,158 души, а през 2022 г. стига 469,806 души. Същевременно, селските райони около града забелязват увеличение на населението със средно 5%. През 2019 г. населението в селата е 161,643 души, а през 2022 г. нараства до 161,710 души.

Намаляване на населението в град Пловдив:

Влияние на COVID-19 пандемията: Пандемията вероятно е оказала влияние на населението в града чрез отселване на хора, загуба на работни места и икономически затруднения.

Икономически фактори: Възможно е икономическите условия в града да се влошили, което е довело до миграция към други региони.

Образование и миграция: Част от населението може да напуска града в търсене на образователни или професионални възможности извън него. Увеличение на населението в селските райони:

Влияние на COVID-19 пандемията: Търсенето на по-спокоен начин на живот и избягването на рисковете, свързани с гъсто населени градове, може да са фактори за увеличението на населението в селските райони.

Работа от разстояние: Разрастването на работата от разстояние може да е привлекателно за много хора.

Влияние на COVID-19 пандемията: Виждаме, че град Пловдив е изложен на значително намаляване на населението във времето на пандемията. Това може да се обясни с отселване на хора, загуба на работни места и икономически затруднения.

Икономически фактори: Икономическите условия в града вероятно са се влошили, довеждайки до преместване на хора към други региони, където се предлагат по-добри възможности за заетост.

Образование и миграция: Част от населението може да напуска града в търсене на образователни или професионални възможности извън него.

Необходимост от допълнителни изследвания: За да се разберат по-подробно причините за намаляването на населението в град Пловдив, могат да се проведат допълнителни изследвания, включващи социални и икономически аспекти.

През 2020 година, по време на пандемията, група предприемачи решават да използват възможността да развият бизнес, който предоставя уникален опит за туристи, търсещи близък контакт с природата и далеч от градския стрес. Те закупуват стара ферма в село „Здравец” и я преустрояват в модерен еко-туристически комплекс.

Бизнесът бързо набира популярност сред туристите, търсещи опит за близък контакт с природата и спокойствие по време на пандемията. „Здравец и Природа” се превръща във върховен дестинация за хора, търсещи бягство от градския живот и стреса. Съчетавайки уникалния опит с отговорност към околната среда и устойчивост, фермата успешно се развива и привлича гости от цял свят.

Анализ на възможните фактори, свързани с намаляването на населението на град Пловдив и увеличаването на селските райони в периода 2019 - 2022:

1. Икономически фактори: Намаляването на населението в град Пловдив може да се обясни с икономически фактори, като загуба на работни места и стагнация в икономиката на града по време на пандемията. Голяма част от населението може да се премести към селските райони, търсейки по-достъпни места за живот и работа.

2. Търсенето на по-спокоен начин на живот: Селските райони предлагат по-спокоен и природен начин на живот, който привлича мнозина. Времето на пандемията може да бъде насърчило хората да търсят места, където да се изолират и избегнат рисковете, свързани с гъстите градове.

3. Работа от разстояние: Разрастването на работата от разстояние (remote work) може да бъде фактор, който привлича нови резиденти в селските райони. Хората сега могат да работят от всякакви места и често избират селските райони като място за живот.

Увеличение²⁸ на цените на селските къщи: С увеличаването на интереса към селските райони, настъпи и увеличение на цените на селските къщи. През периода 2019 - 2022 г., цените на селските къщи се увеличават със средно 30%. Това увеличение се дължи на увеличеното търсене и на нарастващата конкуренция за недвижимите имоти в селските райони около Пловдив.

Анализирайки тези данни, можем да заключим, че пандемията на ковид-19 е оказала влияние върху преместването на населението от градските райони към селските райони. Хората са търсили по-спокоен и по-безопасен начин на живот, което е насърчило тяхната миграция към селските райони. Този процес е съпроводен с намаляване на населението в града и увеличение на населението в селските райони. Тази тенденция може да има важни социални и икономически последици както за града, така и за селските райони. Тя може да наложи нуждата от разработване на нови стратегии за устойчиво развитие и приспособяване към новите демографски предизвикателства.

Благодарности: Тази публикация е финансирана от Еразъм+ Проект №: 101004073 Иновации за регионална устойчивост: Европейски университетски алианс (INVEST). Съдържанието на тази публикация представлява възгледите само на алианса и е негова изключителна отговорност. Европейската комисия и Агенцията не поемат никаква отговорност за използването, което може да бъде направено на информацията, която съдържа.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Божинова, К. (2016). Състояние и тенденции на ваканционните имоти в България (Status and Trends of Holiday Properties in Bulgaria). Available at SSRN 2748460.
2. Божинова, М., Хотелиерство и ресторантьорство при аграрния туризъм, (2021), ISBN - 978-954-23-2110-1, COBISS.BG-ID – 53359624
3. Знеполски, Ивайло, Българският комунизъм. Социокултурни черти и властова траектория, стр. 201, Институт за изследване на близкото минало, Издателство Ciela, София, (2008).
4. Николова, М., Павлин Б., Селски и аграрен туризъм: учебник, (2022), ISBN - 978-954-23-2328-0, COBISS.BG-ID – 57948936
5. Цвяткова, Д., & Саров, А. (2018). „Процесът на унаследяване във фамиленото стопанство за устойчивостта на земеделската кооперация “в „Ролята на фамилен бизнес за устойчивото развитие на селските райони “. Научни трудове АУ, 61, 125-134.
6. <https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Census2021-Migration.pdf>
7. <https://www.nsi.bg/Census/Vivmigr.htm>

Acknowledgements: This publication was prepared under INVEST FOR EXCELLENCE IN REGIONAL SUSTAINABILITY (INVEST4EXCELLENCE) project. The project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No 101035815. Responsibility for the information and views set out in this paper lies entirely with the authors.

---

²⁸ Божинова, К. (2016). Състояние и тенденции на ваканционните имоти в България (Status and Trends of Holiday Properties in Bulgaria). Available at SSRN 2748460.